

Egyszerű igazságok

ÍRTA LIPCSEI H. SÁNDOR

Egykor az örület határán járó Nietzsche fölment az Engandin sziklájára, körültekintett a láthatáron, amerre sötét felhők száguldottak és eltakarták előle a havasokat; agyáhan végigszáguldott a lét minden zürzavara és bekiáltott a szakadékba: „Látom a nihilizmus árját dagadni.” Azóta sok évtized múlt el és ha volna olyan szikla, ahonnan körültekintve megláthatnánk éveink szellemi horizontjának minden zürzavarát, bizonyára a tébollyal küzdő próféta szavai jutnának eszünkbe. Mert ez a zürzavar felülmúlja minden kor hasonlatos jelenségeit. Szellemi életünk bármelyik területére pillantva, olyan túlszűfolttság, olyan összevisszaság mutatkozik, hogy alig lehet követni az egymással menthetetlenül összefonódó vonalakat. Bégen elmúlt az az időszak, amikor Hatvani professzor kisujjában hordta kora valamennyi ismeretét és iaz antik világ szellemi örökségét; az univerzumot ismerő Leonardo da Vinci ma még saját szakmájának, a művészeteknek sokféle ágazó szálait is alig tudná elérni. A tudósok mély aggodalommal mondják ki, hogy *a gondolkodásra való képesség* csaknem elérte határait, mert annyi mindent tud az ember, hogy már nem tudja feldolgozni; egyetlen koponya semmiesetre sem, de a tudósok koponyái között is nehéz létrehozni a szükséges szellemi kapcsolatot, bár a tudomány — a szociológiai vonatkozású szakokat kivéve — még valóban nemzetközi alapon dolgozik. Amíg a század elején még úgy látszott, hogy a tudomány nyílegyenes irányban halad és nemsokára rendszerbe foglalja a mindenség valamennyi titkát, hogy megszűnik a spekuláció és sorra-rendre dolgozza fel az ismeretlen részleteket, addig ma be kell ismernie, hogy azóta olyan fölfedezésekre bukkant, amelyek sok mindent elmosódottá tesznek, lami annakidején egészen határozott vonalakban mutatkoztak: a kézzelfogható valóságok összeolvadnak a megfoghatatlan és alig elérhető jelenségek sokaságával. A kutató tudós kénytelen elfordulni műszereitől, mert azok csak: a fény sebességével dolgoznak, míg az atomok belsejében nyilván ennél nagyobb sebességű folyamatokat sejt a hozzáértő.

A természettudományok munkáját és pillanatnyi nehézségeit használja fel a sötét b&bona és a zavarosban halászó lélek-kufár arra, hogy az emberek fülébe susogja csábító szavait: lássátok, maga a tudomány megtorpan az összefüggések, a viszonylagosságok előtt és a *tények* mellett a *sejtelmek* segítségét veszi igénybe! Hát akkor ti, hétköznapi lényecskék, lássátok be, hogy az *értelem* csődöt mondott.

Ezeknek a szirénhangoknak az ad bátorságot, hogy a zürzavart az átlagember már nem tudja áttekinteni és arra gondol, hogy *a valóságot* úgysem lehet fölismerni.

De a természettudomány körül viharzó zűrzavar csak alig érzékelhető ahhoz a teremtés pillanataira emlékeztető orkánthoz képest, ami a *társadalomtudomány* épülete körül — és magában az épületben — tombol. Amerre nézünk, *téveszmék* tornyosulnak elénk; valóban: „az eszméik forradalma” az, ami a szociológiát alapjában megrázza. De ezek az eszméik leszakadtak társadalmi alapjukról, leszakadtak a szociológia egykor szilárd épületéről és moist mint megtépázott léggömbök keringenek össze-vissza a levegőben. Azok, akik mindig tagadták, hogy a társadalomban törvényszerűségeiket lehet megállapítani, akik fölényes gúnnyal kezeltek mindenkit, aki az emberi együttélés jelenségeit tudományos rendszerbe akarta foglalni, akik azt vallották, hogy ezen a területen a vak sors uralkodik, most, miután a társadalomtudományban való hitet megölték, nekiestek a védtelen szociológiának és kitépve a testéből egy-egy tudományos cafatot, a fejük felett lóbálva kiabálják: ez az igazság nálunk található: és etzekfele az eleven, működő és szerves egészből kitépett holt darabokkal dolgoznak, ezekre hivatkoznak, ezekkel táplálkoznak. Mindenfélé felbukkannak az új társadalomtudósok és botor z&gyvaságokat sorakoztatnak fel.

„Így árad a beszéd a katedráról.
Nem nézi senki, a tanár mit árul.
Az ember, ha csak szót hall, jó sokat,
Szentül hiszi, hogy van benn gondolat..”

A körkép, amelyet festettünk, vigasztalan színeket mutat. A kavarodás általános.

Azonban minden jelenség magában hordja *ellentétét*. A növekvő zűrzavarral együtt növekszik az értelmes magyarázat után való sóvárgás és nem nehéz megjósolni, hogy a szellemi élet fejlődésének legközelebbi szakaszát az egyszerű igazságok kérésének folyamata fogja jellemezni. A főfeltétel az lesz, hogy a *magyarázat legyen egyszerű*. Eövid idő múlva új aranycsinálók lépnek fel a szociológiában, hogy megkeressék a „bölcsek kövét”, azt a szert, amely valamennyi vegyületet felold, minden társadalmi kérdést megmagyaráz. A „babona és a kuruzslás klasszikus területein”, a szociológiában és a politikában ez az egyszerű magyarázat az a közkeletű *materializmus* lesz, amelyet bölcseletileg Marx Károly győzött le a 19. században, de amelyet századunk antimarxistái most feltámasztanak. Alig hogy feleszméltünk, az:érdekhatar: kifejezés szégyen nélkül vonult be a politikai nyelvhasználatba, amely pedig egykor csak a legmagasabb erkölcsi indokot szerette használni érveléseiben!

Ennek a felfogásnak a lényege abban foglalható össze, hogy az emberek gondolkodásmódját és cselekvéseit csak mint anyagi érdekük gépies visszahatását fogják fel. Egyre általánosabbá válik, hogy az ember pusztán közönséges anyagi érdekei szerint cselekszik és hogy ez *jogos* is.

Ezt a magyarázatot minden táborban sokan szívesen fogadják, íme, az anyag mozgatja a világot, nincs más erő és nincs más törvény, ez jut érvényre; erkölcs, jog, igazság nincs, csak arra való, hogy takarója legyen az önös érdekeknek. A tömegek torkig vannak minden erkölcsi követelménnyel — mert már nem tudnak hinni bennük. A szocializmus azonban mindenekfelett erkölcsi célokat követő mozgalom, „önmagában erkölcsös”, ahogy Jaurés mondotta egyszer. Ha csak a munkásosztály materiális érdekeiért harcolnánk, akkor nem lehetnénk forradalmi mozgalom, amely új világot akar a régi helyén; akkor csak a munkabérékért és a munkaidőért küldenénk, de mi az *emberért* küzdünk — erkölcsi mozgalom vagyunk. Szembe kell tehát nézni ezzel a közkeletű materializmussal és el kell magunkat attól határolni.

Ezeken a hlasábokon voltaképpen fölösleges hangsúlyozni, hogy Marx történelmi materializmusának ehhez a materializmus-hoz semmi köze sincsen. Ezt azonban mégis ki kell mondani, mert a szociológiában úgy van, mint a népmesékben: mindent háromszor kell elismételni — és sokszor még többször is. Marx sohasem mondotta és sehol nem írt olyat, amiből következne, hogy a gazdasági érdek a természeti törvények kérlelhetetlen következetességével szabja meg a társadalomban élő ember gondolatvilágát. Ezt a marxizmus előtti francia materialisták állították, akikkel Marx megvívta a maga bölseleti csatáját. Ha ez így volna, akkor a marxizmus nem lenne egyéb, mint az *emberre alkalmazott természettudomány*, holott nem az, hanem a társadalomban élő ember történetének magyarázata. És ebben a magyarázatban az emberi társadalom *minden* jelensége helyet kap, igen, maga a gazdaság is az emberi szellemből táplálkozik, a gazdasági szerkezet maga sem egyéb, mint az *emberek* munka-, közlekedési és csere viszonyának összetétele. Az ember pedig *gondolkodik, érez és akar* valamit. Akarata nem szabad ugyan, de nemcsak a vak gazdasági törvény, hanem hagyományok, érzések és értelme szabják meg cselekedeteit. Tehát nemcsak az akarat: „Die Welt als Wille”, ahogyan a dörmögő Schopenhauer képzelte, de mégis csiak az *akarat* is szerepet kap a történetekben. Mert az ember — legalább is társadalmi téren — már kiszabadult a természetből aznap, amikor lemászott a fáról és elkezdett két lábon járni. De egyre magasabbra törő akarat, magasra emelt erkölcsi törvény nélkül mi volna egyéb az ember, mint az *állatvilág beszélő tagja*? Annáik a természetnek egyik láncszeme, amelyben a:mindenki harca mindenki ellen: közepette a *gyengébb* fél mindig a *rövidebbet* húzza.

A természettől, a természet jogban gyökeredző küzdelmektől soha nem Várhatjuk az emberi társadalom átalakulását. Csak a *magasabbra* emelt erkölcsi célkitűzésektől. Nem is volt még olyan osztályharc a történelemben, amely lemondott volna a morális bírálat jogáról, amelyet legjobb fegyveréül használt min-

den elnyomott osztály. Szocialista politika erkölcs nélkül a legnagyobb tragédia, amely csak érheti a folszabadulásért harcoló munkásosztályt.

Kötelességünk tehát szembeszállni azzal a felfogással, amely — attól félek — általánossá válik most majd és *a célszerű materializmussal*, ezzel a lélektelen és szellemtelen magyarázattal igyekszik megértetni és elfogadtatni minden társadalmi jelenséget, azzal a meggondolással, hogy az egyik anyagi érdekekkel a másik anyagi érdeket állítja szembe, és a másik anyagi érdekre hivatkozva toboroz híveket a maga küzdelméhez. Ez a küzdelem csak barbár összeütközések végtelen sora lehetne, minden erkölcsi indoklás és minden morális tartalom nélkül. Ehhez a módszerhez minékünk nem lehet közünk. Ugyan mi maradna Marx Károly és Engels Frigyes munkáiból, ha kihagynék belőlük az erkölcsi felháborodásokat, amelyeknek szakadatlan sorozatából áll életük minden műve és amely fiatal diákkorukban életük célját kitűzte és amely erkölcsi felháborodás tüzelte őket és fűtötte lelkesedésüket, hogy tudományos munkájukat az emberiségnek és a munkásosztálynak szenteljék?

De ha beláttuk azt, hogy erkölcsös politika nélkül nincs szocializmus, akkor meg kell találnunk azt az álmános értéket, amelyért küzdeni érdemes. Nem tehetjük, hogy önkényesen állítunk fel posztulátumokat és azokat nevezzük erkölcsnek. Ebben az értelemben minden amorális szociológiai irányznak is van erkölcs, de akkor az erről való vitatkozás nem lehet egyéb, mint kölcsönös szidalom, éppen olyan szitkozódás a csata előtt, miit amilyen a primitív törzseknél szokásos, s ahol egyik fél sem érti a másik nyelvét. *Emberi* célja lehet csak a küzdelemnek, és *emberi erkölcs* szabhatja meg a célt. Az osztályok küzdelmében ez a cél mindig újra kiütözik, megerősödik és nem egyéb az, mint a magát kormányzó, szabad és oszthatatlan társadalom.